

Kuća ljudskih prava
Selska cesta 112c, HR-10000 Zagreb
t: +385 (0)1 457 23 98
f: +385 (0)1 457 23 99
kontakt@documenta.hr
www.documenta.hr

MB: 1925199, OIB: 09095322581
Raiffeisen bank Austria d.d.
Broj računa: 2484008-1102930793

APEL U POVODU GODIŠNJICE POČETKA DRUGOG SVJETSKOG RATA

Zagreb, četvrtak 6. travnja 2023.

Prekranje povijesti, umanjivanje ili uvećavanje razmjera zločina i iskrivljavanje činjenica o Drugom svjetskom ratu, posebice kroz posljednjih trideset godina, ostaje veliki izazov. Zbog iskrivljavanja činjenica i prekranja povijesti već smo izgubili generacije koje su se školovale i odrastale u neovisnoj Republici Hrvatskoj.

Danas predstavljamo odabrane prijedloge za učinkovitije suprotstavljanje prekranju povijesti, iskrivljavanju činjenica o Drugom svjetskom ratu, unaprjeđenje obrazovanja o holokaustu i kvalitetniju zaštitu kulturne baštine antifašizma. U suprotstavljanju revizionizmu bitne su inicijative koje su tijekom prošlih godina javno predstavili antifašisti, spomen institucije, nasljednici žrtava holokausta i drugih genocida te aktivisti za ljudska prava, posebice u godini kad Hrvatska predsjedava *Međunarodnim savezom za sjećanje na holokaust*. Neki od prijedloga su naišli na interes i razumijevanje nadležnih vladinih institucija i javnosti, dok za druge, poput zabrane javne upotrebe ustaških simbola, do sada nije bilo dostatne političke volje.

Porast povijesnog revizionizma moguće je uočiti i kod mladih. To je posebno vidljivo kao trend u porastu tijekom proteklih 10 godina prema podacima dobivenim za izradu tada planirane nove i cjelovite kurikularne reforme, ali i iz recentnijih istraživanja u tom periodu.

Prema tadašnjim istraživanjima, mladi u Hrvatskoj slabo poznaju povijest, osobito Drugi svjetski rat, skloni su vojnoj diktaturi, razdoblje NDH doživljavaju kao treći najvažniji događaj te stavove prema povijesnim zbivanjima uglavnom usvajaju od roditelja, prijatelja i preko Facebooka, a nedovoljno u školi i od medija. U tome veliku odgovornost snose loši školski programi i načini poučavanja povijesti. U našim školama postoji revizionizam u povijesti 20. stoljeća, previše je mitologije, a nastava je više orijentirana na "štrebanje" i faktografiju nego na razumijevanje povijesnih zbivanja, uzroka i posljedica.

Posebno zabrinjava i podatak istraživanja u sklopu projekta 'Govor mržnje u Hrvatskoj' nastalog tijekom 2017./2018. godine, prema kojem bi 45% građana zabranilo ustaški pozdrav "Za dom spremni", no gotovo podjednaki broj, njih 44%, to ne bi učinilo. Za razliku od toga, znakovlje povezano s Narodnooslobodilačkom borbom, kao što je crvena zvijezda, zabranilo bi čak 61% građana. Istraživanje su proveli Filozofski fakultet i Fakultet političkih znanosti.

ZABRANA JAVNOG ISTICANJA USTAŠKIH SIMBOLA I UPORABE USTAŠKOG POZDRAVA

Već dugo traje javna rasprava o zabrani ustaških simbola pokrenuta na inicijativu Ognjena Krausa, predsjednika Koordinacije židovskih općina Republike Hrvatske. Vidjet ćemo hoće li prijedlog izmjena prekršajnog zakona biti usvojen. Tek će se u primjeni pokazati hoće li sankcije obeshrabrili sve koji sad ispisuju ustaške grafite i u javnosti koriste ustaški pozdrav.

PREIMENOVANJE ULICA NAZVANIH PO PRIPADNICIMA USTAŠKOG POKRETA I DUŽNOSNICIMA NDH

Svjetski židovski kongres, *Documenta* i brojni drugi znanstvenici, zainteresirani pojedinci i institucije, zatražili su od gradova i općina preimenovanje imena ulica nazvanih po pripadnicima ustaškog pokreta i dužnosnicima NDH. Davanje počasti ustaškim dužnosnicima se naime može shvatiti kao glorifikacija zločinačkog pokreta, nepriznavanje patnje svih stradalih u ustaškom teroru kao i osporavanje zločina nad Židovima, Srbima, Romima te političkim neistomišljenicima u vrijeme Drugog svjetskog rata. Smatramo da je posve neprimjereno odavati priznanje pripadnicima ustaškog pokreta. Na suprotstavljanje glorifikaciji zločinačkog režima Nezavisne države Hrvatske, sve nas obavezuju i izvorišne osnove Ustava u koje je upisano utemeljenje hrvatske državnosti „nasuprot proglašenju Nezavisne države Hrvatske (1941.) u odlukama Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.)“. Svjetski židovski kongres proveo je istraživanje imena ulica i trgova ulica na teritoriju Republike Hrvatske pod naslovom „Primjeri povijesnog revizionizma u Hrvatskoj“. Od dopisa upućenih u siječnju 2021. ulicu je preimenuo Slavonski Brod, a još nekoliko gradova je najavilo izmjene. Tražimo preimenovanje svih imena ulica nazvanih po pripadnicima ustaškog pokreta i dužnosnicima NDH.

SNAŽNIJA PODRŠKA SPOMEN PODRUČJU JASENOVAC

Naša jedina ustanova u potpunosti posvećena pamćenju stradanja u Drugom svjetskom ratu čuva sjećanje na 1.337 dana postojanja ustaškog logora Jasenovac. Kako kažu kolege iz Spomen područja "Jasenovački stradalnici nisu samo brojevi. Oni su djeca, muškarci i žene sa svojim imenima i osobnim životnim pričama." Do sada su prikupili podatke za 83.145 žrtava. U KL Jasenovac umoreno je 39.570 muškaraca, 23.474 žena i 20.101 djece do četrnaest godina starosti, od toga su 47.627 bili Srbi, 16.173 Romi, 13.116 Židovi, 4.255 Hrvati...

Tražimo veća izdvajanja za Spomen područje Jasenovac, za proširenje muzeja i pripremu novog postava, iznimno važnog za obrazovanje novih generacija. Kustosi i kustosice spomen područja već godinama pripremaju manje izložbe sa sadašnjim skromnim sredstvima. S tek manjim dodatnim ulaganjima moguće je pripremiti putujuće izložbe koje bi se mogle ponuditi općinama i gradovima iz kojih su bili nekadašnji zatočnici, kao i školama koje se zbog velike udaljenosti neće odlučiti na dolazak u Jasenovac. Također, bitno je izdvojiti sredstva za dodatna istraživanja sudbina stradalih na kojima već desetljećima rade istraživači Spomen područja, ali ga sa sadašnjim kapacitetima ne mogu ubrzati. To je posebno važno jer se revizionistički prijepori oko utvrđenih činjenica o logorašima ne stišavaju ni u Hrvatskoj ni u susjednim post-jugoslavenskim zemljama. Očekujemo da se u proračunskim odlukama za 2024. godinu znatno povećaju sredstva koja se izdvajaju za rad Spomen područja Jasenovac. Na potezu je Ministarstvo kulture i medija.

PODRŠKA ZNANSTVENIM ISTRAŽIVANJIMA

Potrebna su dodatna istraživanja koja bi tematizirala biografije pojedinih logoraša i logorašica i druge važne ali slabije istražene teme, kako bi se tema stradanja pojedinaca, ne samo u jasenovačkom već i drugim ustaškim logorima, približila svim generacijama. Bilo bi važno da Ministarstvo znanosti i obrazovanja potiče znanstvena istraživanja vezana uz Drugi svjetski rat, jer u prošlim desetljećima bilježimo samo mali broj diplomskih, magistarskih i doktorskih radova, kao i znanstvenih istraživačkih projekata na te teme. Također bi bilo važno intenzivirati i istraživanja o poslijeratnim egzekucijama.

PODRŠKA SUPROTSTAVLJANJU ISKRIVLJIVANJU ČINJENICA I PREKRAJANJU POVIJESTI

Vrlo je važno što je Ministarstvo znanosti i obrazovanja izdvojilo sredstva za posjete Jasenovcu namijenjena zainteresiranim osnovnim i srednjim školama. Bilo bi važno tu mogućnost predvidjeti i za zainteresirana sveučilišta. Za ilustraciju napretka navodimo da je 2019. ukupan broj školskih grupa iz Hrvatske koje su posjetile Spomen područje Jasenovac bio 17, u pandemijskoj 2020. to je učinilo 10 grupa, u 2021. njih 12, dok je 2022. godine Spomen područje posjetilo 36 grupa.

Potrebni su informativni programi za sve generacije. Potrebne su javne rasprave, izložbe, publikacije i filmovi, pa tražimo da pozivi od strane zaklada i ministarstava, posebice Ministarstva znanosti i obrazovanja, uključe i ove teme.

ZAŠTITA SADA ZAPUŠTENIH MJESTA STRADANJA

Najhitnija je zaštita nekadašnjeg logora Stara Gradiška, dijelom u sklopu Spomen područja, a dijelom u vlasništvu općine. Hitno treba zaštititi tamošnje napuštene objekte koji su služili kao dio represivnog aparata različitih političkih režima i ideologija kroz period od gotovo 200 godina. Zaštita je neophodna za sada urušenu Kulu gdje su za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske bile smještene Srпкиnje i Židovke sa svojom djecom. U sklopu logora nalazio se i dio namijenjen samo za djecu čije su majke poslone na prisilni rad u tadašnju nacističku Njemačku. Iako je u Drugom svjetskom ratu tvrđava prvo služila kao zatvor za političke protivnike NDH, komuniste i pripadnike SKOJ-a (većinom Hrvate), Stara Gradiška je u prvoj polovici 1942. pretvorena u logor. Treba zaštititi i zgradu zatvora u kojem su kazne izdržavali politički zatvorenici u vrijeme SFR Jugoslavije. Na inicijativu JUSP Jasenovac i općine Stara Gradiška svojevremeno je pripremana i aplikacija za konzervaciju cijelog kompleksa. Iznimno je važno da Ministarstvo kulture i medija uvrsti zaštitu tvrđave Stara Gradiška među svoje prioritete i pripremi plan zaštite, uz aplikaciju za sredstva Europske unije.

Upozoravamo na posvemašnje zanemarivanje nekadašnjeg ustaškog koncentracijskog logora Slana na otoku Pagu. „Uvala Slana ima status spomenika kulture od 1983. godine. Paški općinski odbor za potrebe je obilježavanja spomen-područja Slana naručio izgradbenu dokumentaciju koja će zahvatiti cijelo područje bivših logora i grobova. Godine 1988. planirana je izgradnja ceste koja će od sela Metajna voditi prema Slani, paralelna cesti koju su golim rukama izgradili logoraši. Par godina nakon spomen-obilježje je uništeno. Predstavnici naroda žrtava, židovskog i srpskog, spomen-ploču su obnovili u dva navrata, 2010. i 2013. Oba je puta, nedugo nakon komemoracije i svečanog otvaranja replike, obilježje uništio anonimni počinitelj ili više njih.“, kako je zapisano u publikaciji „Slana – radikalni krajobraz“ koja je pratila izložbu u organizaciji Srpskog narodnog vijeća. Tražimo obilježavanje spomen područja.

DOVRŠAVANJE VEĆ POKRENUTIH INICIJATIVA

Očekujemo da će dvije vrlo važne dugogodišnje inicijative biti zaokružene u tijeku predsjedanja Republike Hrvatske *Međunarodnim savezom za sjećanje na holokaust*.

Očekujemo da će biti dovršena obnova Spomen groblja u Kampur na otoku Rabu, u suradnji s Republikom Slovenijom. Talijanski fašistički logor bio je smješten u uvali između zaljeva Kampur i Svete Eufemije. Od 29. srpnja do 9. kolovoza 1942. u logor gotovo svakodnevno stižu transporti muškaraca, žena i djece. Od njih 5.941 koliko ih je do toga datuma pristiglo, dvije trećine bili su Slovenci, a ostali Gorani i Primorci. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača te Zemaljska komisija za Sloveniju navode da je kroz logor prošlo oko 13.000, odnosno 14.000 ljudi. Prema službenim talijanskim podacima u logoru je umrlo 1.267 interniraca. Drugi pouzdani izvori navode brojku od 4.641 umrlih.

Očekujemo da će u suradnji s zakladom Herman i drugim post-jugoslavenakim zemljama biti završena obnova prvog kata jugoslavenskog Bloka 17 u Državnom muzeju Auschwitz-Birkenau i postavljena izložba o stradanju Židova, Roma i partizana i njihovih simpatizera u tom nacističkom logoru. Prvi sastanak stručnjaka i predstavnika post-jugoslavenskih zemalja o statusu izložbenog prostora bivše Jugoslavije u Državnom muzeju Auschwitz-Birkenau održan je 2012. pod pokroviteljstvom i koordinacijom UNESCO-a. Sudionici su tada potvrdili spremnost svih bivših jugoslavenskih republika da se izložbeni prostor Bloka 17 ne dijeli te da pripreme zajednički stalni postav izložbe. Postav do danas nije otvoren.

ZAŠTITA ANTIFAŠISTIČKE KULTURNE BAŠTINE

Počeli smo savjetovanja o zaštiti antifašističke baštine sa predstavnicima antifašističkih organizacija, muzeja, gradova i škola. Održana su savjetovanja u Pazinu i Opatiji, a predstoje savjetovanja u Rijeci i Puli. Bez angažmana svih aktera baština će propadati pa pozivamo sve da na lokalnoj i državnoj razini pokrenu slična savjetovanja i predvide ulaganja u zaštitu spomenika, nove postave muzeja, razvoj obrazovno-kulturnih-turističkih ruta.

PRIMJERENO KOMEMORIRANJE STRADALIH U POSLIJERATNIM EGZEKUCIJAMA

Među spomendanima u Republici Hrvatskoj još je uvijek Dan spomena na hrvatske žrtve u borbi za slobodu i nezavisnost, koji se i dalje obilježava u subotu i nedjelju najbližu 15. svibnju, pod pokroviteljstvom Hrvatskog sabora. Na vladinim institucijama je da pronađu primjereniji način obilježavanja stradanja ubijenih u poslijeratnim egzekucijama. Pozivamo na javno savjetovanje o primjerenijem načinu obilježavanja, u duhu suprotstavljanja prekrajanju povijesti Drugog svjetskog rata.

Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću